

DAMAD İBRAHİM PAŞA DEVRİNDE LÂLEYE DÂİR BİR VESİKA

M. Münir Aktepe

On sekizinci asırda lâleyle âid bir *Narh defteri*'ni esas tutarak bir yazı neşretmiştik^a. Lâle fiatları hakkında ileri sürülen mübalâğalı rakamları tashih eden bu defterden sonra, Muharrem 1140 (Ağustos 1727) tarihli bir vesika suretine rastladık. Evvelki yazımızı tamamlayıcı mahiyette olan bu vesika sureti, Üniversite Kütüphanesi'nin türkçe yazmalar kısmında, 2760 nümero ile kayıtlı ve müahhar bir yazı ile *Netâyicü'l-ezhar* adı verilmiş mecmuanın 8-11. sayfelerindedir^b; aynı zamanda: «*Bin yüz kırk senesinde lâlenin envainı narh olmak üzere ta'yin olunan meblâğ hakkında vârid olan ferman-ı âli suretidir*» başlığını ve Muharrem 1140 tarihini taşımaktadır. 306 aded lâle ismini muhtevi bu vesika, fiat bakımından üç kısma ayrılmış olup birinci kısımda, 200 kuruş ile 1 kuruş arasındaki lâleler; ikinci kısımda, 80 akçe ile 1 akçe arasında kıymeti hâiz olan lâleler; üçüncü kısımda ise kıymet takdirine lüzum hissedilmeyen lâlelerin sadece isimleri vardır^c. Bunlardan birinci ve ikinci kısımda, her lâlenin ismi ayrı ayrı

^a Bk.: *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7; c. V, sayı 8, c. VI, sayı 9.

^b Her ne kadar 19×12 eb'adında ve 77 varaktan ibaret olan bu mecmuanın baştaki cilde âid ilâve sayfelerinden birine «*Netâyicü'l-ezhar*» ismi konulmuş ise de, bunun yakın zamana âid bir imlâ olduğu aşikârdır ve bu ismin, bahis mevzuu mecmuanın 17—48 inci varakları arasında, Ubeydi Efendi'nin «*Netâyicü'l-ezhar be Tezkire-i Şükûfeciyân*» adlı eserinin bulunmasından ileri geldiği muhakkaktır.

Mecmuanın 1/a varakında, diş ağrısı ve nefes darlığı gibi hastalıklara karşı ilâç ta'rifeleriyle bir ma'cun ta'rifesi ve 2—7 inci varakları arasında ise tasavvufa dâir bir yazı bulunmaktadır. Bundan sonra 8—13 üncü varakları bahis mevzuu vesika dolduruyor. Nihayet, 1050 tarihinde, Sultan İbrahim tarafından Reis-i Şükûfeciyân Sarı Abdullah Efendi'ye gönderilen Hatt-ı hümayun sureti, Ubeydi Efendi'nin *Netâyicü'l-ezhar*'ı ve Remzi Efendi'nin *Tezkire-i Şükûfeciyân*'ı ile yaz aylarından bâzılarının tavsifine dâir beyitleri hâvi bir kaç varaktan sonra, mecmua hitam bulmaktadır.

^c Tohum sahiplerinin kimler olduğu hakkında dahi hiç bir kaydı ihtiva etmeyen bu lâlelerden bir kısmı, 1726 tarihli *Narh defteri*'nde bulunduğu için, *Tarih Dergisi*'nin 7, 8 ve 9 uncu sayılarında intişar eden yazımızda ele alınmış ve evsafı ile kimler ta-

yazılmış ve altlarına da fiatları rakamla kaydedilmiştir. Lâle isimlerinin sol tarafında kırmızı mürekkeble ve aşağıdan yukarıya olmak üzere lâle sahiblerinin adları yazılıdır. Ancak bâzılarında bu adları müteakib bir «m» harfi görülmekte, bâzılarında ise isim yerinde yalnız bir «m» harfi bulunmaktadır. Bunlardan ismi ta'kib eden «m» harfi merkum mânasına gelebilir. Meselâ Vâlâ-şan isimli lâlenin altına tohum sahibi olarak (Lâlezarlı Şeyh) kaydı konulduktan sonra, bilâhare gelen, Şive-engiz, Sâgar-ilâ'lin, Âlî-tebar, Cilve-rîz gibi daha bir çok lâlelerin isimleri yanına Şeyh kelimesini müteakib bir «m» konulmaktadır ki bu, Şeyh-i merkum demektir. Bu vesikada, muhtelif cins lâleleri kayıtlı bulunan Süleyman Ağa ve Üsküdarî Mahmud gibi diğer bâzı lâlezarlar için de aynı harf yazılmıştır.

Himmet-zâde, Nîze-i-Tanburî, Yakut-reng-i Sübaşı, Âl-i Dihkaanî, Mirât-ı Halim isimli lâlelerin yanındaki «m» harfi ise, isimlerini lâlelere vermiş olan şahıslar tarafından bunların elde edilmiş olduğunu bize gösteriyor. Lâle ismi olarak Himmet-zâde'yi yazdıktan sonra, ikinci def'a, lâle sahibinin adı yerine yine bu isim tekrarlanmamış ve bir «m» harfi konulmuştur.

Bu vesika suretinde anlayamadığımız bir noktayı da işaret etmeliyiz. Baştan başlamak üzere birinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, on-dördüncü, on-beşinci, yirminci, yirmidördüncü, yirmi-beşinci, otuz-dördüncü ve yüz-yetmiş-altıncı lâle isimlerinin üzerinde kırmızı mürekkeble ve sıra ta'kib ederek 2, 10, 1, 11, 4, 5, 15, 9, 12, 3, 14, 6, 13, 8, 7 rakamları yazılıdır. Bu rakamların başka bir tasnife âid sıra numaraları olması pek muhtemeldir. Filvâki 1140 tarihli olan bu vesika ile 1138 tarihli *Narh defteri* karşılaştırılacak olursa, birinci ve ikinci kısımda, sekiz on kadar isim müstesna, hemen aynı lâlelerin 1138 tarihli *Narh defter*'inde zikredildiği, fakat her iki vesikada sıranın aynı olmadığı, tasnifin fiata göre değiştirildiği görülüyor. Meselâ *Narh defter*'inde Berber'in Pençe'si dördüncü iken bu vesikada beşinci olmuş, dördüncülüğe Sâgar-i-gülşen geçmiş, defterde beşinci olan Vâlâşan ise sekizinciliğe düşmüş, Bahar-Pîrâ yirmi-dördüncülükten onunculuğa yükselmiş ve araya yeni yeni lâle isimleri girdiği gibi bâzıları da çıkmıştır. Bu bize, bâzı lâlelerin derece itibariyle sukut ettiklerini, bâzılarının da, şübhesiz ıslâh edilmeleri dolayısıyla, üstün bir değer kazandığını, yâni lâle cinslerinin hiç bir zaman sabit kalmıyarak bâzan tekemmül ettiğini, bâzan de tered-

rafından yetiştirilmiş olduğuna dâir izahat verilmişti. Bu bakımdan, bu kısımdaki her lâle hakkında yeniden tafsilâta girilmemiş, ancak vesikanın tamamını verebilmek gayesiyle sadece bunların isimlerinin zikriyle iktifa olunmuştur.

diye uğrayıp hattâ tamamen ortadan kalktığını, yerlerini yeni cins lâlelere terk ettiğini gösteriyor.

Bahis konusu ettiğimiz bu vesikada dikkati çekecek bir nokta da, bir sene içinde lâle fiatlarında vuku'bulan yükselmelerdir. 1138 tarihli *Defter*'de 50 kuruş değerindeki bir lâlenin, 1140 tarihli vesikada narhı 200 kuruştur. Bu artış lâle soğanlarının ıslah edildiğini göstermekle beraber, bu güzel çiçeğe verilen ehemmiyetin ne kadar arttığını ve zevk uğruna ısrafın ne derece ilerlediğini isbat ediyor. Şurasını da söylemek lâzımdır ki, İbrahim Paşa zamanında, lâle soğanlarının fiatları küçümsenemeyecek derecede artmakla beraber, öyle söylendiği gibi, beşyüz altın, bin altın gibi muazzam yekûnlara da yükselmiş değildir.

Vesikamızın bizim için en mühim tarafı, lâle adlarının yanına, sahiblerine âid isimlerin sarih olarak kaydedilmiş bulunmasıdır. Evvelce neşrettiğimiz *Narh defteri*'nde, tohum sahiblerinin ismi bulunmadığı cihetle, bu noksanı muhtelif *Şükûfenâme*'lerden çıkardığımız kayıtlarla telâfi etmiştik. Bu arada bâzı isimlerin mübhemliğini izale edememiş, bâzularının da sahiblerini bulamamıştık. 1140 tarihli *vesika* suretinde bu kabil noktalardan bir kısmı aydınlanmaktadır. Meselâ *Narh defteri*'nde Çelebi Efendi diye geçen ismin, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'ye, Ali Çelebi tâbi-i Çelebi Efendi'nin, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi mensublarından Ali Çelebi'ye, Çelebiler ta'birinin Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ailesine delâlet ettiğini; Lâlezar Osman Efendi'nin Uşşakî-zâde âilesinden olduğunu; Vefalı Mehmed Bey'in, Ahmed Paşa-zâde Bey namıyla şöhret bulduğunu meydana çıkarmaktadır. Daha buna benzer birtakım hususiyetler vardır ki, bunlar metne âid notlarda görülecektir. Lâlelerin evsafı ve tohum sahiblerine âid hâl tercümelerine gelince, 1138 tarihli *Narh defteri* ile bahis mevzuu ettiğimiz *vesika*'da müşterek olan noktalar burada tekrarlanmayacak, ancak farklı olan cihetler üzerinde durulacaktır.

Nihayet alâkayı celbeden diğer bir mes'ele de, 1726 tarihli *Narh defteri*'ne nazaran, 1727 tarihli *vesika*'da, fazla olarak gördüğümüz Sâgar-i gülşen, Şeh-pesend, Şevk-engîz, Fezy-i bahar, Müşirâne, Cîhan-ârâ, Mesned-nişîn gibi lâlelerin, Damad İbrahim Paşa'nın oğlu Genc Mehmed Paşa kethüdasına, Kapdan Paşa'ya, Defterdar Paşa'ya, Reisülküttab Üç Anbarlı Mehmed Efendi'ye ve Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'ye âid olması, aynı zamanda bunların, fiat listesinin hemen hemen baş tarafında yer alması hususudur. Bu da, devrin ricâlinin lâle ile ne kadar yakından alâkalandığını ve yetiştirmiş oldukları lâlelerin iyi cinslerden bulunduğunu bize gösterir.

Bin yüz kırk senesinde lâlenin enva'ına narh olmak üzere ta'yin olunan meblâğ hakkında vârid olan ferman-ı âlî suretidir Fi M. (Muharrem) 1140

Nîze-i rummanî Krş.: 200 <i>Ahmed Paşa-zâde Bey'indir</i> ¹	Sâhib-kırân Krş.: 150 <i>Uşşakî-zâde Osman Efendi</i> ²	Gül-rîz Krş.: 100 <i>Topkapılı Berber Ahmed'in</i>
Sâgar-i gülşen Krş.: 100 <i>Genç Mehmed Paşa kethüdası İbrahim Ağa</i> ³	Pençe Krş.: 100 <i>Merkum Berber Ahmed'in</i> ⁴	Şeh-pesend Krş.: 100 <i>Kapdan Paşa merhumun</i> ⁵
Şevk-engîz Krş.: 100 <i>Defterdar Paşa'nın</i> ⁶	Vâlâ-şan Krş.: 100 <i>Lâlezarlı Şeyh'in</i> ⁷	Neyyir-i gülşen Krş.: 80 <i>Yirmisekiz Çelebi'nin</i> ⁸
Feyz-i bahar Krş.: 80 <i>Reis Mehmed Efen- di'nin</i> ⁹	Bahar-pîrâ Krş.: 80 <i>Aksarayî İsmail Efendi</i> ¹⁰	Müşirâne Krş.: 80 <i>Kapdan Paşa m.</i> ¹¹
Şive-engîz Krş.: 80 <i>Şeyh m.</i>	Nahl-i ergavan Krş.: 80 <i>Merhum İbrahim Ağa</i> ¹²	Gülşen-zîver Krş.: 60 <i>Kavukçu İbrahim Efendi</i> ¹³
Vahîd Krş.: 60 <i>Birader-zâde Efen- di'nin</i> ¹⁴	Lâtif turuncî Krş.: 60 <i>Berber Ahmed'in</i> ¹⁵	Reşk-i gülşen Krş.: 50 <i>Câbi Ömer'in</i>
Şevk-bahş Krş.: 50 <i>Osman Efendi.</i>	Cihan-ârâ Krş.: 50 <i>Kapdan Paşa</i> ¹⁶	Sâgar-i lâ'lîn Krş.: 50 <i>Şeyh m.</i>

Âli-tebar Krş.: 40 Şeyh m.	Âli-şan Krş.: 40 Berber Ahmed'in	Gül-ruhsar Krş.: 40 Eyyûbî Hacı Ahmed'in
Leylâki-i İshak Efendi ¹⁷ Krş.: 40	Âlem-zîb Krş.: 40 Sultan Selimli Osman Ağa ¹⁸	Cilve-rîz Krş.: 40 Şeyh m. ¹⁹
İşve-baz Krş.: 40 Süleyman Ağa ²⁰	Ferah-efza Krş.: 40 Süleyman Ağa m.	Gülşen-efrûz Krş.: 40 Süleyman Ağa m.
Turuncî-i Şeyh Krş.: 30	Feyz-i Hüdâ Krş.: 30 Osman Efendi m.	Subh-ı bahar Krş.: 30 Süleyman Ağa m.
Ferah-engîz Krş.: 30 Câbi Ömer.	Şû'le-riz Krş.: 30 Şeyh m.	Zevk-bahş Krş.: 25 Salih Efendi'nindir. ²¹
Şehper-i Ali Krş.: 25 Yirmi-sekiz Ali'si- nindir ²²	Âlem-firib Krş.: 25 Şeyh m.	Bedr-i rahşende Krş.: 25 İshak-zâde Efendi
Zişan Krş.: 20 Kerimindir.	Bâlâ turuncî Krş.: 20 Dihkaanî-zâde	Âli-kadr Krş.: 20 Yusuf Eyyûbî. ²³
Âli-meniş Krş.: 20 Kapdan Paşa ²⁴	Nîze-i selman Krş.: 15 Berber Ahmed m.	Mesned-nişîn Krş.: 15 Şeyhülislâm Efendi ²⁵
Hülâsa Krş.: 15 Şeyh m. ²⁶	Gülşen-ârâ Krş.: 15 Üsküdârî ²⁷	Şevk-efrûz Krş.: 15 Hacı İsmail'indir
Sâgar-i sîm Krş.: 15 Yirmi-sekiz'indir ²⁸	Sadr-nişîn Krş.: 15 Kara Molla'nındır ²⁹	Tâb-âver Krş.: 10 Sübaşı'nındır

Haşhaş Krş.: 10 <i>Hacı Musa'nındır</i> ⁸⁰	Ruh-perver Krş.: 15 <i>Osman Efendi</i>	Şûr-efgen Krş.: 10 <i>Üsküdârî Mahmud</i>
Bezm-efrûz Krş.: 10 <i>Şeyh m.</i>	Serbâz-ı cihan Krş.: 8 <i>Beşiktâşî İbrahim Ağa</i>	Mu'teber Krş.: 6 <i>Kapdan Paşa</i> ³¹
Sâgar-nümâ Krş.: 6 <i>Hacı Molla.</i>	Bahş-ı Hüdâ Krş.: 6 <i>Osman Efendi m</i> ³²	Hûr-peyker Krş.: 6 <i>Hacı İsmail</i>
Nevres Krş.: 5 <i>İbrahim Kethüday-ı m.</i>	Hançer-i yakut Krş.: 5 <i>Sübaşı</i> ³³	Pertev-efgen Krş.: 5 <i>Mahmud m.</i>
Mihr-engîz Krş.: 5 <i>Mahmud m.</i>	Bâlâ-nişîn Krş.: 5 <i>Ali-zâde Efendi</i>	Neş'e-bahş Krş.: 5 <i>Fatma, Hacı Ahmed'in</i> ³⁴
Nîze-i gültreng Krş.: 5 <i>Bu dahi</i>	Revnağ-ı gülşen Krş.: 5 <i>Tanbûri-zâde</i>	Hem-ser-i Salihî Krş.: 5 <i>Salih Efendi</i>
Sürûr-ı Şeyh Krş.: 5 <i>Şeyh m.</i>	Toz-koparan <i>nâm-ı diğeri</i> Neşat-âver Krş.: 5 <i>Elçi İbrahim Paşa</i> ³⁵	Gülşen-ziya Krş.: 3 <i>Eyyûbî Yusuf Efendi</i>
Neş'e-efgen Krş.: 3 <i>Üsküdârî Mahmud.</i>	Ferah-dil Krş.: 3 <i>Yusuf Efendi m.</i>	Neşat-ârâ Krş.: 3 <i>Berber Ahmed'in</i>
Mur-ı Yusufî Krş.: 3 <i>Merkum Yusuf</i>	Nîze-i lâ'lin Krş.: 3 <i>Ahmed Paşa-zâde m.</i>	Yekdâne-i Salihî Krş.: 3 <i>S. m.</i>
Yed-i beyzâ Krş.: 3 <i>Kavukçu</i>	Nûr-ı bihişt Krş.: 2,5 <i>Üsküdârî Çolak İsmail</i>	Âlem-pesend Krş.: 2,5 <i>Sipahiler Ağası Bey</i> ³⁶

Ziver-yab Krş.: 2,5 <i>İmam Salih</i>	Gülreng-i Salihî Krş.: 2 <i>S. m.</i>	Ferah-perver Krş.: 2 <i>Süleyman Ağa m.</i>
Feyz-i Süleymânî Krş.: 2 <i>Süleyman m.</i>	İzâr-ı Kavukçu Krş.: 2 <i>Merkum İbrahim Efendi</i>	Dürr-i Adn Krş.: 2 <i>Süleyman m.</i>
Âl-ı cedîd Krş.: 2 <i>Osman Efendi</i> ³⁷	Şevk-efza Krş.: 2 <i>Süleyman Ağa m.</i>	Zer-puş Krş.: 2 <i>Dihkaanî-zâde</i>
Tiğ-i sürh Krş.: 2 <i>Pastırmacı</i> ³⁸	Selmân-ı pâk Krş.: 2 <i>Berber Ahmed'in</i>	Neşat-efgen Krş.: 2 <i>Yusuf Eyyûbî</i>
Âlî-zad Krş.: 2 <i>Kara Molla</i>	Dil-hâh Krş.: 2 <i>Mîr Vefayî Ahmed'in</i>	Âlem-beha Krş.: 2 <i>Osman Efendi</i>
Hoş-bûy-ı Sarrac Krş.: 2 <i>Sarrac-ı merkum</i>	Unnâbî Krş.: 2 <i>Hacı İsmail Merhumun</i> ³⁹	Nûr-ı mücessem Krş.: 2 <i>Tophaneli-zâde</i> ⁴⁰
La'l-fam Krş.: 2 <i>Yusuf Eyyûbî</i>	Gülşen-sûz Krş.: 2 <i>Süleyman Ağa m.</i>	Vasat turuncî Krş.: 2 <i>Dihkaanî-zâde</i>
Neşat- bahş Krş.: 2 <i>Eğri-kapılı Hattat Bekir Efendi</i> ⁴¹	Behcet-efza Krş.: 2 <i>Üsküdârî Mahmud</i> ⁴²	Leylâkî Krş.: 1,5 <i>Berber Ahmed m.</i>
Melek-peyker Krş.: 1,5 <i>Hacı İsmail m.</i>	Cihan-bezedi Krş.: 1,5 <i>Pîrî-Çelebi</i> ⁴³	Muhammedî-gevz Krş.: 1 <i>Süleyman Ağa m.</i>
Kalaycı - kibritîsi Krş.: 1 <i>m.</i>		Ziver-bahş Krş.: 1 <i>Kavukçu</i>

Sümün ile narh vaz'olunup ta'dad olunan lâlelerdir ki ber-mucîb-i
defter zikrolunur

Adîm Akçe: 80 <i>Osman Efendi</i>	Âlem-gir Krş.: 80 <i>Birader-zâde</i>	İzar-ı Yusufî Akçe: 80 <i>m.</i>	Ferah-âver Akçe: 80 <i>Kazzaz-kürd</i> ⁴⁴
Fürûzende Akçe: 80 <i>Osman Efendi</i>	Âl-i Kethüda-zâde Akçe: 60 <i>m.</i>	Meclis-ârâ Akçe: 60 <i>Süleyman Ağa m.</i>	
Tohm-ı benefşe Akçe: 60 <i>Osman Efendi</i>	Nâhid Akçe: 60 <i>Osman Efendi</i>	Ferah-nümâ Akçe: 60 <i>Osman Efendi</i>	
Ser-tîz Akçe: 60 <i>Sübaşı</i>	Nişter-i zerrîn Akçe: 60 <i>Topal Mahmud Efendi</i> ⁴⁶	Nar-çiçeği Akçe: 60 <i>Kethüda-zâde</i> ⁴⁷	
Nîze-i Yusuf Akçe: 60 <i>m.</i>	Dil-sûz Akçe: 60 <i>Osman Efendi</i> ⁴⁸	Dil-küşâd Akçe: 60 <i>Osman Efendi</i> ⁴⁹	
La'l-pûş Akçe: 60 <i>Kazzaz m.</i>	Sirâc-ı gülşen Akçe: 60 <i>Hacı İsmail</i>	Çemen-ârâ Akçe: 60 <i>İmam Mahmud m</i> ⁵⁰	Eyyûbî-turuncî Akçe: 60 <i>Velî Efendi itbâî</i> ⁵¹
Mülûkâne Akçe: 60 <i>Kalaycı Hüseyin</i>	Dil-şad Akçe: 50 <i>Osman Efendi</i> ⁵²	Ziya yolunda al Akçe: 50 <i>Osman Efendi</i>	
Âl-i nâzende Akçe: 40 <i>Osman Efendi</i>	Mir'ât-ı mücellâ Akçe: 40 <i>Üsküdârî Mahmud</i> ⁵³	Himmet-zâde Akçe: 40 <i>m.</i>	
Nîze-i Tanburî Akçe: 30 <i>m.</i>	Yakut-reng-i Sübaşı Akçe: 30 <i>m.</i>	Şehlevend Akçe: 30 <i>Sübaşı</i>	

Büyük-al Akçe: 30 <i>Kahraman-oğlu</i> ⁵⁴	Câzib Akçe: 30 <i>Süleyman Ağa</i>	Âlem-nümâ Akçe: 30 <i>Üsküdârî Mahmud</i>
Şîr-i nigâr Akçe: 30 <i>Süleyman Ağa</i>	Zer-peyker Akçe: 30	Safa-perver Akçe: 30 <i>Topal Mustafa Efendi</i> ⁵⁵
Ruh-ı dilber Akçe: 30 <i>Üsküdârî Mehmed Ali</i>	Necîb Akçe: 30 <i>Kara Molla</i> ⁵⁶	Şivekâr Akçe: 30 <i>Sübaşı</i> ⁵⁷
Nûr-efzâ Akçe: 30 <i>Kanlıcak'lı Ömer</i> ⁵⁸	Sâgar-şinas Akçe: 30 <i>Üsküdârî Mahmud</i>	Âl-i Dihkaanî Akçe: 30 m.
Nev-âmed Akçe: 30 <i>Üsküdârî Mahmud</i>	Mir'at-ı cihan Akçe: 30 <i>Aksarayî İsmail</i>	Mir'at-ı Halîm Akçe: 30 m.
Nûz-bû Akçe: 30 <i>Hacı Molla</i>	Ser-âmed Akçe: 20 <i>Kanlıcak'lı Ömer</i> ⁵⁹	Şehinşâhî Akçe: 20 <i>Ka'riyeli Hacı İsmail</i>
Mülûkî Akçe: 20 <i>Mehmed Çavuş</i> ⁶⁰	Tuhfe Akçe: 20 <i>Osman Efendi</i>	Ferid-i Üsküdârî Akçe: 20
Elmas-pâre-i Ket- hüda-zâde Akçe: 15	Sinan Akçe: 15	Rûy-ı nigâr Akçe: 9 <i>Hamamcı Çavuş</i> ⁶¹
Çırağ-ı gülşen Akçe: 9 <i>Hacı İsmail</i>	Necm-i seher Akçe: 9 <i>Dihkaanî</i>	İbrahim Bey alı Akçe: 8
Gonce-nümâ Akçe: 6 <i>Kasım-Paşa'lı Molla</i> ⁶²	Nîze-i Molla Akçe: 7	Gülcü-başı Akçe: 5

Bıyıklı Velî	Kızıl	Keresteci	Feyz-yâb
Akçe: 4	Akçe: 2	Akçe: 1	Feyzullah
Velî Efendi			Efendi

Fi'leri vaz'olunmayan lâlelerin dahi müfredat üzere defteridir.

Kıt'a⁰³, Dûd-i dil, Sürûr-ı dil, Tıfl-ı çemen, Feyz-i sâni, Şu'le-dâr, Nazende, Şu'le-paş, Dil-nüvaz, Nazenin, Dil-rûbâ, Âsaf-perver, Ârus, Hoş-nümâ, Mînâ-i derun, Naz-dar, Naz-perver, İşve-engîz, Dil-ârâ, Sîm - derûn, Mahbubü'l-kulûb, Sîm-i ten, Can-bahş, (?), Sîm - varak, Dil-şifâ, Gavvas, Hançer-i zerrin, Lâ-nazîr, Şirin, Pençe-i mu'ciz, Müşâbih-i Hanzâde, Şarâbî, Şişe-i fanus, Âteş-i ruhsar, Ruhû'l-kulûb, Âsaf-pesend, Derviş-pesend, Pesendide, Sultan-ı cihan, Peyk-i bahar, Şafak-puş, Necm-i süreyya, Mihr-i tal'at, Velvele, Âlem-ârâ, Hançer-i lâ'lin, Cihangîr, Âşub, Nîze-i Süleymanî, Nûr-ı cinan, Ziya-bahş, Âlü'l-âl, Mümtaz, Bedr-i münir, Çemen-zîb, (?), Yeni-dünya, Mihr-i draşan, Gam-güsâr, Necm-i bahar, Feyz-i seher, Feyz-i nev, Dürre, Sun'-ı Hüda, Gırre, Gül-nûş, Âlem-i bahar, Şevketi-turuncî, Sadriye, Memduh, Mesned, Alemşah, Behram, Âl-i zer-bahş, Gülşen-pîrâ, Mestâne, Âl-i cedid müşabihi, Ciğer-delen, Anber-nümâ, Zerrinli, Gam-güsâr, Mümtenâ, Nûr-ı cihan, Hayat-ezfa, Dil-firib, Âlem-zîb, Kavs-i kuzah, Adl, Cihan - tâb, Hüsn, Sîm - endâm, Hoş-âyende, Akıyk-ı Yemen, Güher-i nigîn, Ferîd-i zaman, Mur-ı aşcı, Tutıyay-ı çeşm, Zîba, Şehnaz, Erik-dibi, Mîr-i ezhar, Elmas-pâre-i Uşşakî-zâde, Dilsûz-ı Osman Efendi, Mîr-i gülzâr, Tırnaklı-al, Âl-ı bülend, Yakut-nümâ, Rûy-ı mahbûb, Küçük-al, Bâlâ-gezv, Münceli-gezv, Kebir-gezv, Gül-rûy, Serkeş-i cihan, Serv-kad, Lâ'l-pâre, Bahşende, Çevgâni-i kadıncık, Dil-beste, Memik-zâde, Kalaycı-beyazı, Cihan-bezedi, Freng-pesend, Gülşen-nümâ, Sîm - atlas, Müşâbih-i şevk, Davud'ın Büyük-al'ı, ve Küçük-al'ı, ve Kibritî'si.

NOTLAR

¹ Bu vesikada Ahmed Paşa-zâde'ye âid olduğunu gördüğümüz mezkûr lâlenin ve Nîze-i lâ'lin'in, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* risâlesinde (bk. s. 96/97, Ali Emîri Efendi kütüphanesi, tabiiye kısmı, No. 164), Vefalı Mehmed Bey tohumu olarak gösterilmesi, Ahmed Paşa-zâde'nin Vefalı Mehmed Bey olduğuna delildir. Vesikada, bu lâlenin ismi üzerinde 2 rakamı vardır.

² 1726 tarihli vesikayı neşrederken Sâhib-kıran'ın sâdece Osman Efendi tohumu olduğunu tesbit edebilmiş ve bunun da meşhur Lâlezar Hoca-zâde Osman Efendi olabileceğini tahmin etmiştik. Burada ise Sâhib-kıran'ın, Uşşakî-zâde Osman Efendi'ye âid bulunduğu sarîh olarak meydana çıkıyor.

Uşşakî-zâde Osman Efendi, Kuzattan Lâleci Abdullah Efendi'nin oğlu olup Bağdad kadılığı yapmış ve 1711 senesi başında vefat etmiştir. Hâl tercümesi için bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul, 1308, c. III, s. 423.

³ Genc Mehmed Paşa, III. Ahmed'in damadı ve Sadriâzam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın oğludur. Padişah'a musahib olmuş, babasının katlinden sonra türlü sıkıntılara marûz kalmış, nihayet 1768 senesinde ölmüştür. İbrahim Ağa ise, bu zâta kethüda olması bakımından, Nevşehirli İbrahim Paşa'nın en yakın adamlarından sayılır. Üzerinde 1 rakamı bulunan ve 1726 tarihli *Narh defter*'inde ismini göremediğimiz bu lâlenin evsafı hakkında bk. Remzi Efendi, *Tezkire-i şüküfeciyan*, 51/a, Üniversite kütüphanesi, No. 2760.

⁴ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde buna Pençe-i berber isminin verildiğini görüyoruz (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, sah. 96). Üzerinde 11 rakamı bulunmaktadır.

⁵ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde ismi mevcut değildir. Bu tarihte, Kapdan Paşa merhumdan kimin kasdedilmiş olduğu hakkında kat'î bir şey söyleyemeyeceğiz. Zira, biraz aşağıda Kapdan Paşa'ya âid olarak gösterilen lâlelerle, Kapdan Paşa merhumun tohumu olduğu bildirilen lâlelere, Remzi Efendininin *Tezkire-i şüküfeciyan* isimli eserinde, doğruca «Kapdan Paşa'nındır» diye tesadüf ediyoruz (bk. 45/a, 55/b, 57/a, 63/b). Bu bakımdan, Kapdan Paşa ile Kapdan Paşa merhum, aynı şahıslar mıdır, yoksa başka başka kimseler midir? Bu hususta Kapdan Paşaların hayatları hakkında tafsilât olmadığından bir şey söyleyemiyoruz. Şayet (merhum) kelimesi bir müstensih hatası olarak, (merhum) yerine yazılmış ise, o vakit bu Kapdan Paşa, lâleye gayet meraklı bulunan ve çeşit çeşit lâleleri olan, Damad Nevşehirli İbrahim Paşanın damadı Mustafa Paşadan başka kimse olamaz. Vesikada bu lâlenin ismi üzerinde de 4 rakamı vardır.

⁶ Defterdar İzzet (Bey) Paşa. Remzi Efendinin *Tezkire-i şüküfeciyan* isimli eserinde (55/a) tavsifini gördüğümüz bu lâlenin sahibi hakkında. Bk. M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. III, s. 455.

⁷ Nevşehirli Damad İbrahim Paşa devri ser-şüküfecisi Lâlezar Şeyh Mehmed Efendidir. Vesikada bu lâlenin ismi üzerinde kırmızı mürekkeble 15 rakamı vardır.

⁸ Meşhur Yirmi-sekiz Çelebi Mehmed Efendidir. 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşrederken Neyyir-i gülşen'nin sâdece Çelebi Efendi tohumu olduğunu tesbit edebilmiş (bk. *Defter-i lâlezâr-ı İstanbul*, s. 95); fakat Çelebi Efendinin kim olduğu hususunda kat'î bir neticeye varamamıştık. Buradaki kayıd bu şübheyi ortadan kaldırmakta, Çelebi Efendinin Yirmi sekiz Çelebi Mehmed Efendi olduğunu açıklamaktadır. Mezkûr lâlenin ismi üzerine de kırmızı mürekkeble 9 rakamı konulmuştur.

⁹ Üçüncü Ahmed devri ricalinden ve Damad İbrahim Paşa yaranından olup, 2 Ağustos 1718 tarihinde Reisülküttab olan Üç-anbarlı diye meşhur Mehmed Efendidir.

¹⁰ Tohum sahibi İsmail Efendi, Aksaraylı İmam-zâde diye de şöret bulmuştur (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, s. 105).

¹¹ Bu lâlenin evsafı hakkında bk. Remzi Efendi, *Tezkire-i şükûfeciyân*, 63/b, Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yaz. No. 2760.

¹² Tohum sahibinin ismi her ne kadar merhum İbrahim Ağa diye yazılı ise de, bunun müstensih hatası olması pek muhtemeldir. Kapdan Paşa'da olduğu gibi, bunun da merkum olması daha doğrudur. O takdirde bu İbrahim Ağa, Genç Mehmed Paşa'nın kethüdası İbrahim Ağa oluyor. Üzerinde 12 rakamı bulunan Nahl-i ergavan hakkında ise, lâle risâleleride bir kayıt göremediğimizden evsafını tebarüz ettiremedik.

¹³ *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da, Gülşen-zîver, Kavukçu'nun tohumu olarak gösterilmiş (s. 72), lâkin bu Kavukçu'nun kim olduğu hakkında başka tafsilât verilmediğinden, Mehmed bin Ahmed al-Ubeydî'nin *Netâyicü'l-ezhar*'ında mevcut (s. 85/87, Ali Emîri Efendi Kütüphanesi, tabiiye kısmı, No. 162), üç Kavukçu'dan Arslan-zâde Mehmed Çelebi'ye mi, ülema-i kiramdan Mevlûdeu İbrahim Çelebi'ye mi, yoksa Tarsuslu Kavukçu'ya mı? âid bulunduğu hakkında şübheye düşülmüştü. Bu vesikada mevcut kayıd ise, üzerinde 3 rakamı bulunan Gülşen-zîver'in hangi Kavukçu'ya âid olduğunu bâriz şekilde aydınlatmaktadır.

¹⁴ Birader-zâde Efendi'nin kim olduğu hakkında bk. *Tarih Dergisi*, V, sayı 8, s. 89.

¹⁵ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde buna Turunci-i Berber ismi verilmiştir.

¹⁶ Remzi Efendi'nin, *Tezkire-i şükûfeciyân* isimli eserinde, vesikada üzerinde 14 rakamı gördüğümüz bu lâlenin, tavsifi bulunmaktadır. Bk. 45/a, adı geçen kütüphane.

¹⁷ Bu zâtın Şeyhülislâm Ebû İshak İsmail Efendi'nin büyük oğlu olup, 1135 (1722/1723) de İzmir Mollası, müteakiben Mekke pâyesi, 1136 (1723/1724) senesinde İstanbul Kadısı, matbaanın icadında musahhah nasb edilen, nihayet 1733 de Şeyhülislâm olarak bir sene sonra ölen İshak Efendi olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁸ 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşir esnasında, Aziz Mahmud Hüdâî Efendi asrında Âlem-zîb isimli lâlenin mevcut bulunduğunu ve biri Kara Osman Paşa'ya diğeri Üsküdarî Mahmud Efendi'ye âid olmak üzere iki ayrı Âlem-zîb olduğunu yazmıştık (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, s. 102). Burada ise, bir üçüncü tohum sahibinin ismini, Sultan Selim'li Osman Ağa'yı görüyoruz.

¹⁹ Ayrıca bir de İmam Salih Efendi'nin Cilve-rîz isimli lâlesi bulunduğundan, bu vesika 1726, 1727 tarihlerinde narh listelerine kayıd edileninin, Lâlezarî Şeyh Mehmed Efendi'ye âid olduğunu meydana çıkarıyor.

²⁰ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde, isimleri geçen İşve-baz, Ferah-efza, Gülşen-efrûz gibi lâlelerin tohumlarının sahiblerini sâdece Süleyman Ağa olarak tesbit edebilmiş, fakat bunun, XVII. asrın ikinci yarısıyla XVIII. asrın başında yaşamış olan, Uzun Süleyman, Turnacı-başı Süleyman, Sandalbedestanî Kethüdası Süleyman, Sınan Paşa-zâde Süleyman Ağa'lardan hangisi olduğuna dâir bir kayıt görememiştik (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, s. 100/101 ve not 25). Yalnız, Subh-i bahar isimli diğer bir lâlenin, Sandalbedestanî Kethüdası Süleyman Ağa'ya âid bulunduğu bizce mâlûmdur (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 51, gösterilen yer). Bu vesikada ise, mezkûr lâlelerin hepsinin aynı Süleyman Ağa'ya âid olduğu görüldüğüne nazaran,

İş ve-baz, Ferah-efza ve Gülşen-efrûz'unda, Subh-ı bahar sahibi Sandalbedestanı Kethüdası Süleyman Ağa'ya âid olduğu ortaya çıkmaktadır.

²¹ *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* risâlesinde, biri XVIII. asrın başlarında yaşamış, Fındıklı civarındaki cami'in imamı Salih Efendi'ye, diğeri Kayseriye'li Hacı İsmail Efendi'ye âid olmak üzere, iki aded Zevk-bahş isimli lâle bulunduğundan, 1726 tarihli vesikada mevcut olanın bunlardan hangisine âid olduğu tahmin edilememiştir. Bu vesika işe, babis mevzuu lâlenin Salih Efendi'ye âidiyeti meydana çıkıyor.

²² 1726 tarihli *Narh defter*'inde Şehper, mezkûr vesikada Şehper-i Ali ve *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da Şehper-i hü mâ diye isimlendirilen bu lâlenin sahibini evvelce Ali Çelebi tâbi-i Çelebi Efendi olarak tesbit etmiş, fakat Çelebi Efendi'nin kim olduğu ve Ali Çelebi'nin kime tâbi bulunduğu hakkında bir şey söyleyememiştik (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, s. 103). Burada ise Ali Çelebi'nin; Yirmi-sekiz Çelebi Mehmed Efendi mensublarından olduğu tavazzuh etmektedir.

²³ Bir de İmam Salih Efendi'ye âid Âli-kadr varsa da (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 55, aynı yer), mezkûr vesikada ismi geçenin, 1693 tarihinde vefat eden ve Eyüb'de medfun bulunan (bk. Mehmed bin Ahmed, *Netayicü'l-ezhar*, s. 84, aynı kütüb-hane) Koca Yusuf'a âid olduğu görülüyor.

²⁴ Remzi Efendi'nin *Tezkire-i şükûfeciyân* adlı eserinde, bu lâlenin evsafı kayıtlıdır (bk. varak 57/a, adı geçen kütüb-hane).

²⁵ Üçüncü Sultan Ahmed'in son yıllarında, Damad İbrahim Paşa ile birlikte 12 seneyi mütecâviz bir zaman Meşihat makamını işgal eden Yenişehir'li Abdullah Efendidir

²⁶ Gerek mezkûr vesikada, gerek 1726 tarihli *Narh defteri*'nde, yalnızca Hülâsa ismi altında kayıtlı olunmuş bu lâleye, lâlelerin evsafını bildiren risâlelerde aynı isimle tesadüf edilememiş; ancak biri Kavukçu'nun oğlu Hacı Molla'ya, diğeri Şeyh Mehmed Efendi'ye âid iki aded, Hülâsatü'l-ezhar isimli lâle görülmüştü (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 25, Ali Emîri Efendi Kütübhanesi, tabiiye kısmı, No. 164). Bunlardan maada bir de Elhac Hüseyin Efendi'nin Hülâsa-i zerr'i ile Bandırma'lı zâde Seyyid Âtaullâh Efendi'nin Hülâsa-i elmas isimli lâleleri mevcut bulunuyordu (Mehmed Aşki, *Mi'yarü'l-ezhar*, s. 49/50, Ali Emîri Efendi Kütübhanesi, tabiiye kısmı No. 165). Bu vesika ise, Hülâsa'nın, Ser-şükûfeciyân Şeyh Mehmed Efendi'ye âid olduğunu ve mezkûr lâleye *Hülâsatü'l-ezhar* isminin dahi verilmiş bulunduğunu açıklamaktadır.

²⁷ Üsküdarî'nin kim olduğu hakkında bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, sa. 115.

²⁸ 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşir esnasında, mezkûr lâle'nin sahibini Çelebi Efendi olarak göstermiş bunun hakkında fazla izahat verememiştik. Burada ise onun Fransa'dan memleketimize bir çok yenilikler getiren, garb kültürünü esaslı surette Türkiye'ye sokmak isteyen Yirmi-sekiz Çelebi Mehmed Efendi olduğunu anlıyoruz.

²⁹ Hacı Molla ve Kara Molla'ya âid olmak üzere tesbit ettiğimiz aynı isimli iki lâle'den, bu vesikadaki Sadr-ı nîşin'in Kara Molla'ya mahsus bulunduğu ve 1188 tarihli vesikada mezkûr lâle 82 inci sırada iken burada 50 inci sırayı aldığı görülüyor.

³⁰ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde ismi Nize-i haşhaş olarak kayıtlıdır.

³¹ Bundan evvel *Narh defteri*'ni neşrederken iki adet Mu'teber isimli lâle bulmuş ve bunlardan birinin Feyzullah Efendiye, diğersinin Mustafa Efendiye âid olduğunu kayıtlı etmiştik (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı, 7 s. 114) Burada ise bir üçüncü-

sünün Kapdan Paşa'ya âid olduğunu görüyoruz. Remzi Efendinin *Tezkire-i şükûfciyan*, isimli eserinde ise, Kapdan Paşa'nın Mu'tena isimli bir lâlesi bulunduğu yazılıdır. (bk. Varak 64/a, Üniversite kütüphanesi, Türkçe yaz. No. 2760).

32 Ayrıca birde, Üsküdârî Mahmud Efendi-zâde Garik Mehmed Efendinin 1724 senesinde elde ettiği, aynı isimli bir lâle vardır (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 8).

33 *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da (bk. s. 27), Kapdan Paşa'ya âid, Hançer-i yakut isimli bir lâle mevcut ise de, bu kayıddan ayrıca, Sübaşı'nın da aynı isimde bir lâlesi olduğu anlaşılıyor.

34 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşrederken, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* risalesi-ne müsteniden (s. 90) bir tane Neş'e-bahş isimli lâle olduğunu ve bunun da Hattat Bekir Ağa'ya âid bulunduğunu yazmıştık. Bu kayıddan ise, bir de Hacı Ahmed'in Fatma Hanım'ın Neş'e-bahş isimli lâlesi olduğu meydana çıkıyor.

35 1726 tarihli *Narh defteri*'nde Neşat-âver namı altında kayıtlıdır.

36 *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da bu lâlenin Davudpaşa'lı Peyk Mehmed Çelebi tarafından değiştirildiği yazılıdır. (bk. s. 56). Burada ise Sipahiler Ağası Beyin elde ettiği kayıtlıdır. Her ne kadar, Sipahi Mehmed Ağa isminde bir lâlezar varsada, bunun Bâlâ-pervaz isimli lâlesini biliyoruz (*Adı geçen eser*, s. 7).

37 Bu lâlenin ismi, 1726 tarihli *Narh defteri*'nde, Âl-ı cedit-i Osmanî; *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da ise Âl-ı cedit-i Uşşakî (bk. s. 2) olarak kayıtlıdır. Fazla ma'lûmat için bak: *Tarih Dergisi*, c. IV. sayı 7 s. 119.

38 Bu lâle hakkındaki tafsilat için bk. *Tarih Dergisi* c. IV, sayı 7 s. 123.

39 Keresteci Ali Çelebi, Hacı Musa, Tarsuslu İmam ve Hacı İsmail Efendiye âid olmak üzere tesbit ettiğimiz dört Unnabî'den, *Narh defter*'lerinde kayıtlı olanın, sonuncu şahsa âidiyeti burada meydana çıkıyor.

40 Seyyid Yahya Efendi ve Âşir Efendi tohumlarından maada birde Tophaneli-zâde'nin (ki XVIII inci âsrın ilk yarısında yetmiş lâlezarlılardandır) Nur-ı mücessem isimli lâlesi olduğu anlaşılıyor (bk. *Tarih Dergisi*, c. IV, sayı 7, s. 122).

41 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşrederken Neş'e-bahş dolayısıyla lâlezar hattat Bekir Ağa'dan bahsetmiş bulunuyorduk; fakat bu kayıddan onun, Eğri-kapılı olduğunu da anlıyoruz.

42 Ayrıca bir de Çelebi'lere yâni Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi âilesine âid Behcet-efza isimli bir lâle vardır (bk. Mehmed Aşkî, *Mi'yarü'l-ezhar*, s. 24).

43 1726 tarihli *Narh defter*'inde sâdece ismini görüp, diğer eserlerde evsafı hakkında hiç bir kayda tesadüf edemediğimiz bu lâle'nin, Pîri Çelebi isminde bir şükûfzara âid olduğunu, neşrettiğimiz bu vesikadan öğrenmiş oluyoruz.

44 1726 tarihli *Narh defteri*'ni neşrederken, Ferah-âver isimli lâle'nin Eyyûbî Dede namında bir lâlezara âid olduğunu, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* risâlesine (bk. s. 61) müsteniden kaydetmiştik. Burada ise onun Kazzaz Kürd isminde birinin tohumu olduğunu görüyoruz. Bu Kazzaz biraz ileride zikreden La'l-puş isimli lâle'nin de sahibi olan İbrahim Çelebi'dir. Zira mezkûr vesikada Ferah-âver ile La'l-puş'un aynı şahıs yâni Kazzaz tarafından yetiştirildiği gösterilmekte, *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da da, La'l-puş'un Kazzaz İbrahim Çelebi tarafından yetiştirildiği yazılmaktadır (s. 75).

Bu sebeble, Eyyübî Dede'nin Ferah-âver'inden maada birde İbrahim Çelebi'nin aynı isimdeki lâle'si ortaya çıkıyor demektir.

45 *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* isimli eserde gördüğümüz, Sübaşı'ya âid Firuzende'den maada, lâlezar Osman Efendi'nin de aynı ismi taşıyan bir lâlesi bulunduğunu bu vesikadan anlıyoruz.

46 Ayrıca birde, Uzun Mustafa Efendi'nin Nişter-i zerrin isimli lâlesi vardır (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*, s. 91, Adı geçen kütübhane).

47 1726 tarihli *Narh defter*'inde gördüğümüz Nar-çiçeği isimli lâle'nin, Kethüda-zâde ve Eyyüb'lü Dede'den hangisine âid olduğunu tesbit edemediğimiz. Bu vesika ile 1727 tarihlerinde revaçta olanın Kethüda-zâde'ye âid olduğu meydana çıkıyor.

48 Bundan maada, Hattat Bekir Ağa'nın da Dil-sûz isimli bir lâlesi olduğunu görüyoruz (bk. *Tarih Dergisi*, c. V, sayı 8, s. 94).

49 Bu lâlenin ismi 1726 tarihli *Narh defteri*'nde Dil-küşâ olarak yazılmıştır.

50 Evvelce evsafını ve kime âid bulunduğunu tesbit edemediğimiz bu lâlenin, mezkûr vesikadan, İmam Mahmud Efendi tarafından yetiştirilmiş olduğunu öğreniyoruz.

51 1726 tarihli *Narh defteri*'nde 206 ıncı sırayı almış iken burada 131 inci olan mezkûr lâlenin, evsafı hakkında evvelce hiçbir kayda tesadüf edemediğimiz gibi, kimin tohumu olduğunu da tesbit edememiştik. Bu vesika ile onun, Eyyüb'lü meşhur lâlezar İmam Hacı Velî Efendi tâbillerinden birine âid bulunduğu meydana çıkmaktadır.

52 Birader-zâde, Kayseriyeli Hacı İsmail Efendi ve Üsküdarî Mahmud Efendi-zâde'ye âid olmak üzere üç âdet Dil-şad isimli lâle tesbit etmiştik (bk. *Tarih Dergisi*, c. V, sayı 8, s. 96). Burada ise, ayrıca birde meşhur lâlezar Osman Efendi'nin Dil-şad isimli lâlesi olduğunu görüyoruz.

53 Mehmed Aşkî Efendi'nin *Mi'yarü'l-ezhar*'ında (s. 130) Çelebi'lere; *Defter-i lâlezar-ı İstanbul*'da Feyzullah Efendi'ye (s. 78) âid olduğu bildirilen Mir'at-ı mücellâ isimli lâlelerden maada bir üçüncüsünün Üsküdarî Mahmud Efendi tarafından yetiştirilmiş olduğunu bu vesikadan öğreniyoruz.

54 Kahraman-oğlu'nun kim olduğunu tesbit edemedik Ancak Sultan Murad'ın torunlarından 1095 senesinde vefat eden Davud Paşa-zâde Süleyman Bey ile lâlezar Şeyh Mehmed Efendi'nin, Büyükal isminde birer lâleleri bulunduğunu biliyoruz (bk. *Tarih Dergisi*, c. V, sayı 8, s. 97). Yalnız bu vesikanın en sonunda Davud'un Büyükal'ı, Küçükal'ı diye iki lâleden bahsedildiğine dikkat edilirse, Kahraman-oğlu'nun bunlarla alâkası olmadığı, bunun Al'ının diğerlerinden ayrı olduğu görülür.

55 1726 tarihli *Narh defteri*'nde sâdece bu lâlenin ismine tesadüf etmiş, fakat ne evsafı ve ne de tohum sabibi hakkında malûmat elde edebilmiştik. Bu vesika ile onu ilk defa elde edenin Topal Mustafa Efendi olduğu meydana çıkıyor.

56 Evvelce bu lâlenin, *Narh defteri*'ndeki isminden maada, baktığımız lâle risalelerine âid eserlerde hiçbir kaydına tesadüf edememiştik. Burada ise onun Kara Molla isimli lâlezarlardan birine âid bulunduğunu öğreniyoruz.

57 Keresteci Ali Çelebi ve Ramazan Kapdan-zâde Mustafa Ağa'nın da birer Şivekâr isimli lâlesi varsa da, bu tarihlerde ismi *Narh defterleri*'ne geçenin Sübaşıya âid olduğu görülüyor.

⁵⁸ Burada Kanlıcak şeklinde kayıtlı olan kelime, Kanlıca'dır ve Ömer Efendi de diğer eserlerde Kanlıcalı diye gösterilmektedir.

⁵⁹ 1726 tarihli *Narh defteri*'nde ismine tesadüf ettiğimiz bu lâlenin Üsküdarî Mahmud Efendi'ye âid bulunduğunu gördük (bk. *Defter-i lâlezar-ı İstanbul* s. 41). Bu vesika ise Kanlıcalı Ömer Efendi'nin dahi aynı tohuma sahib olduğuna şüphe bırakmıyor.

⁶⁰ Hamamcı Mehmed Çavuş diye meşhurdur (bk. *Tarih Dergisi*, V sayı 8, s. 102).

⁶¹ Bu kayıt, R u y - ı n i g â r'ın Hamamcı Mehmed Çavuşa âid olduğunu, Şeyh Efendi'nin yetiştirmiş olduğu aynı isimdeki lâlenin *Narh defteri*'ne girmediğini gösterir.

⁶² Vesikayı, yukarıda yerini göstermiş ve evsafını bildirmiş olduğumuz mecmua-ya kaydeden müstensih, burada ufak bir hata yapmış olsa gerektir. Çünkü G o n c a - n ü m a isimli lâleyi yetiştiren Gülcübaşı-zâde Mehmed Efendidir (bk. *Tarih Dergisi*, c. VI, sayı 9, s. 33). N i z e - i M o l l a ise, Kasımpaşa'lı Molla Efendi'nindir. Bu itibarla vesikada yan yana yazılan bu iki lâleden birincisinin sol tarafına yazılan tohum sahibinin isminin, ikincisinin yanına gelmesi icab ediyor.

⁶³ Vesikada bu ismin üzerinde 7 rakamı bulunmaktadır.